

YAYIN TANITIMI / BOOK REVIEW

KISA ÇİN TARİHİ

Ayşegül GÜLER**

Künye: KERR, G.(2021). *Kısa Çin Tarihi*, (çev. Şükrü Alpagut), İstanbul: Say Yayınları, 192 sayfa.

Yazar Waterstones ve Bloomsbury yayınevlerinde çalıştıktan sonra yazarlık kariyerine başlamıştır. Kısa Çin Tarihi kitabı ise giriş, yedi bölüm ve sonsözden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde dört bin yıllık tarihiyle Çin'in dünyanın en eski ve belgelenmiş uygarlıklarından biri olduğu anlatılmıştır. Yüzlerce yıl kültür, bilim ve teknolojisini geliştiren Çin, Batıyı geride bırakarak buluşlar ve ilerlemelere imza atmıştır. Barut, tahta kalıp ve hareketli dizgi tipi matbaanın icadı Çinlilere atfedilebilir. Çin olağanüstü hanedanlık tarihinin sonunda kanlı kavgalar ve imparatorluk adaylarının mücadelesini yaşamıştır. Bu dönemlerde şaşırtıcı boyutlara ulaşan ölüm sayıları insanların canına pek değer verilmediğini göstermektedir. Çin'in her zaman ayırt edici özelliği tükenmez insan gücü kaynağıdır.

Birinci bölümde Çin'in doğudan batıya 5.200 km ve kuzeyden güneye 5.500 km boyutlarla dünyanın üçüncü büyük ülkesi olduğunu anlatmaktadır. Çinliler uzun dönem okyanuslarla, yüksek dağlarla ve verimsiz çöllerle kuşatılmış ülkelerini yeryüzünün merkezi olarak görmüştür.

İkinci bölümde MÖ 5000 yıllarında Çin'de ırmak vadilerinin köy yerleşimlerine rastlandığı, tarımla uğraşıldığı, çanak çömlek ve dokuma işleri yapan kültürlerin varlığı anlatılmıştır. İklim değişikliğiyle oluşan ılık ve nemli hava kalıcı yerleşim ve toplumsal

** Dr. Öğr. Üyesi, Ayşegül GÜLER, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: aysegulguler@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5014-4825

örgütlenmeleri artırmıştır. İnsanlar çamurdan yapılan çatısı sazla kaplanmış arı kovanı şeklindeki kulübe ve toprağa kazılı çukurlarda yaşıyordu. MÖ 1046-770 dönemi Zhou dönemi olup yazılı metinlerin bugüne ulaştığı en eski dönem olarak bilinmektedir. Zhou'lar atalarına tapınıyordu, ölüp göğe yükselen atalarının aşağıdaki zürriyetlerini etkileme gücüne sahip olduklarına inanıyordu. Onların koruma sağladığına inandıkları için erkek üyelerin adak sunması gerekiyordu. Sıradan halkın nehirler ve dağların ruhu, Yağmur Tanrısı, Gök Gürültüsü Tanrısı, Satı Irmak Kontu gibi tapındıkları vardı. MÖ 770-256 dönemi Çin'de entelektüel uğraşların geliştiği dönemdir. Çin tarihinde Konfüçyüs soylu bir ailenin çocuğu olarak doğmuş ve Ru düşünce okulunu kurmuştur. Öğretileri ideal insanın eğitimiyle ve davranış tarzıyla geliştirilerek Çin düşüncesine temel olmuştur. Ancak Konfüçyüs'ün yaşamı hakkındakilerin çoğu efsane olarak kabul edilmelidir. Sonradan oluşan düşünce okulu Taoculuktur. Uygarlığı tüm acıların kaynağı olarak gören, insanın hırsını kötü olarak belirten Taoculuk bencil davranışlardan kaçınmayı öğütlemişti. Bu dönemde Sun Tzu'nun meşhur yapıtı Savaş Sanatı o zamanın askeri stratejisi ve taktikleri üzerinde belirleyici olmuştu. Çin hanedanı MÖ 221-207 dönemi merkezi krallığa dönüşme dönemdir. Herkesin tarım ya da dokumacılıkta çalışmak zorunda olduğu sert reformların uygulandığı dönemdir. Çin tarihinde ilk merkezi imparatorluğun kuruluşu başlamış ve ülke çapında nüfus sayımı yapılmıştır. Sıradan halk Çin Seddi'ni oluşturan projede zorla çalıştırılmıştır. İmparatorun öldürülme korkusu onun mezarının pişmiş topraktan yapılan askerlerle korunmasını, Terrakota Ordusu olarak bilinen heykellerin yapılmasını sağlamıştır.

Üçüncü bölümde 220-589 yıllarında Çin'de siyasal bölünme yüzünden parçalanmaların olduğu anlatılmıştır. Konfüçyen yaşam görüşüne saygı azalırken insanlar kurtuluş umudu vaat eden dinlere yöneldi. Bu durum Çin'e yeni gelen Budacılığın popülaritesini artırdı. Budizm 3.yüzyılın sonunda imparatorluğa ulaştı. Buda (aydınlanmış olan) MÖ 500'de Hindistan'ın kuzeyindeki bir devlette Nepal yakınlarında yaşamış bir prensti. Buda Gautama, manevi bir buhran geçirdiği dönemde bodhi ağacı altında derin düşünüyorken bir anda aydınlandı. Ona göre varoluş acısı ancak arzuların kökü kazınarak dindirilebilirdi. Reenkarnasyona inanan Budistler tam dinginlik durumu olan nirvanaya ulaşmayı amaçlar. Zaman ilerledikçe Tang Hanedanının sonuna doğru Budacılık hala yabancı olarak algılanmış

ve sarayın para durumu kötüyken ülkenin ekonomik kaynaklarını sömürüyor gibi görünmüştür. Netice olarak Budacılığa karşı antipati gelişmiştir. İmparator 841'de Budacılık ve başka yabancı dinlerin bastırılması için seferberlik başlattı. İslam'ın yayılmasıyla zaten arka plana itilen Budacılık Çin'de büyük ölçüde ivme kaybetti.

Dördüncü bölümde 907-960 yılları arası Çin'de siyasal kargaşa nedeniyle çok sayıda bağımsız devletin kurulduğu anlatılmıştır. Deniz ticaretini korumak amacıyla Çin'in ilk daimi donanmasının 1132'de kurulduğu, pirincin ilk kez 12.000 yıl önce Çin'de yetiştirildiği ve ana besin haline geldiği aktarılmıştır. Baraj inşa tekniklerini geliştirme ve su pompası kullanmaları sayesinde göl, bataklık arazileri ıslah edilmiş ve toprak kazanılmıştır. Hükümet vergi teşvikleri ile tepe yamaçlarını pirinç yetiştirebilecek şekilde taraçalanmasını özendirmiştir.

Beşinci bölümde yazar Çin Seddi'nin kuzeyinde yaşayanların, 12.yüzyılın sonunda bozkırlarda sıcaklığın düşmesiyle kriz yaşadığını ve yeterli çayırların kalmadığını anlatmıştır. Çin'in tarımsal zenginliklerine gidilmesi için Cengiz Han'ın orduları harekete geçti ve kentleri yaktı yıktı. Moğol ordusu bugünkü Pekin'i alarak ilerledi. Cengiz imparatorluğu dört oğlu arasında paylaştırıldı. Kubilay Han Çinlilerin Moğol egemenliğini kabul etmesini sağlamak gerektiğini hızlıca kavramıştı. Çin farklı olarak kimlik duygusu sofistike gelişmiş bir uygarlıktı. Moğollar silah gücüyle iktidarı ellerinde tutsa bile sayıca yeterli değillerdi. Kubilay çözüm olarak onların kendi kendini yönetmesine izin verdi ve temel kurumlar değiştirmeden kalmasına müsaade etti. Çinlilerin eline çok fazla güç vermektan korkulduğu için vergi toplama işi Müslüman ve Orta Asyalı tüccarlara verildi. Yazarın ifade ettiğine göre başkenti Müslümanlar inşa etti, sarayda Fars gök bilimci görevliydi, hastane ve tıp akademilerinde Müslüman hekimler çalışıyordu, Çinliler kendi ülkelerinde kendilerini aşağı bir sınıf gibi hissetmeye başlamıştı. Kubilay Han yaşlandıkça Çin'den Doğu Avrupa'ya uzanan büyük Moğol İmparatorluğu da zayıflıyordu. Nihayetinde 1368'de Ming Hanedanı olan Zhu, ordusunu Pekin'e gönderdi, Moğollar kaçtı. Avrupa'da rönesansın doğuşuna denk gelen her alanda ilerleme dönemi yaşanan zamanda Çinliler yüzünü geleceğe dönmek yerine Moğollara tepki olarak geçmişlerine imrendiler. Yabancı olan her şeyi reddetme, geleneksel Çin uygulamalarını geri getirme istekleri vardı. Devlet hazinesinin zorlanması, Kore ve Japonya savaşları hanedanlığı zor duruma

düşürdü. Vergi tahsildarı olan hadımların halkı tutuklayıp öldürmesi halkı isyana sürükledi. İlk kez kentli işçiler ayaklandı. 1699-1799 arası sadece üç hükümdarın görev yaptığı imparatorluk keyfi uygulamadan kaçınarak kurumları geliştirdi. 18.yüzyılda Çin yeniliklerde Avrupa'nın gerisine düşmüştü. Çin'den ipek, porselen ve çay ihraç eden İngiltere yıllık gelirinin onda birini çay vergisinden sağlıyordu. Çin ticarete kısıtlamalar koyarak hanedanlığı korumak istemişti. Avrupalıların hoşnut olmadığı bu duruma çözüm olarak Çin'e resmi heyet gönderilmişti. Ama Çin talepleri kabul etmesi, 19.yüzyılda Çin ile Batı devletleri arasında çatışmalar oldu. Britanya ile 1840-1842 arasında Afyon Savaşı yapıldı. Çinlilere göre İngilizlerin bu zorbalığı Çinlilerin bu halkları neden barbar adlandırdıklarını açıklıyordu. Çin afyon satışını yasaklamıştı. Hindistan'ın geniş bölgelerini işgal etmiş olan İngilizler Çin'in kendisinin üretmediği afyona Çin'de büyük talep olduğunu gördüler. İngilizler kaçak yollarla Çin'e afyon sokmaya başladılar. Ancak Çin'de 20.000 sandık afyon yakalandı ve yakıldı. Bir sandığın 1.000 dolar ettiği dönemde İngilizler büyük zarar etmişti. İngilizler Çin'e savaş açtı ve I. Afyon Savaşı başladı. İlkel silahlara sahip, iki yüzyıldır eline silah almayan Çinliler modern silahlara sahip İngilizlere yenildi. Yapılan Nanking (Eşitsiz) Antlaşması sonucu Çin beş limanını dış ticarete açtı. Hong Kong adası Britanya'ya bırakıldı ve 1997'de Çin'e verildi. İngiliz uyruklular Çin'de İngiliz kanunlarına bağlı olacaktı, Çin İngiltere'ye savaş tazminatı ödeyecekti, başka ülkeye ayrıcalık tanınırsa İngiltere'ye de aynı ayrıcalık tanınacaktı. Bu anlaşma yüzyılın gidişatını belirledi. Çin kendi gümrük tarifesini belirleyemedi, vergi tahsili için Avrupalı memurlar atandı, Fransız ve İngilizler liman sayılarını artırmak için 1860'da Pekin'i işgal etti. Büyükelçilikler kuruldu ve Hristiyan misyonerler ülkede dolaşmaya başladı. Uyuşturucu ticareti 1860'da yasallaştı ve Çin'in % 10'u afyon kullanıyordu. 1840'da köylü isyanları başladı. Taiping Ayaklanması yönetici hanedanı devirmek için yapılmıştı. Onlara göre her köylüye ailesini geçindirmeye yetecek kadar arazi sağlanmalıydı. Batılılar Çin'i paylaşma planlarını sürdürdüler. 1856-1860 II. Afyon Savaşı Çin ile İngiliz, Fransız güçlerini karşı karşıya getirdi. Tianjin Antlaşması yapıldı, Hristiyanlara tam yurttaşlık hakkı verildi, yabancı devletlere, kendi ülkelerine ve sömürgelerinde çalıştırmak üzere Çinli işçi götürme hakkı verildi. Çinli işçiler madenlerle çalıştırılmak üzere götürüldü, Amerika'da demiryolu inşa etmekte ünlendiler. 1861-1865 kurumsal reformların yapıldığı dönemdir. Devlet altyapı onarımı, köylülerin

topraklarına dönmesinin teşviki, tersane ve silah fabrikalarının kurulmasına karar verilmiştir.

Altıncı bölümde 19.yüzyıl Çin'in duraklama dönemine girmesi anlatılır. 1908-12 arası tahta geçen çocuk Xuantong, son imparator olmuştur. Xinhai Devrimi 1911'de çıkmış ve bağımsızlığı özendirmiştir. 1912'de cumhuriyet anayasası ilan edilmiş, Yuan Çin Cumhuriyet Başkanı oldu. 1914'de anayasa ömür boyu başkanlık tanıyacak şekilde değiştirildi, sıkıyönetim ilan edildi, şiddetli bastırma kampanyası yürütüldü. I. Dünya Savaşı başladığında Çin önce tarafsız kaldı. Japonya ise Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanındaydı. 1915'de Japonya, Çin'e yirmi bir talepten oluşan liste gönderdi. Bunlar demiryolu ve liman denetimlerinin Japonya'ya devredilmesi, demir çelik, maden ve askeri tesislerin Çin-Japon ortak işletilmesi, polisin Çin-Japon denetiminde olması ve yönetimde Japon danışmanların bulunmasını kapsıyordu. Çin temel taleplerin çoğunu kabul etmişti. 1915'de meclis, Başkan Yuan'ın imparator olmasına oy birliğiyle karar verdi. Ancak bu hamleye muhalefet gösterildi ve savaş başlatıldı. Bunun üzerine Yuan Çin'i tekrar monarşiye dönüştürme planından vazgeçti. 1917-1921 yeni kültür hareketi Pekin'de gösteri yaptı, boykota dönüşen eylemle Japon malları boykot edildi. Çin Komünist Partisi Marksizmin benimsendiği dönemde yabancı güçleri defedip Çin'i birleştirmeyi hedefledi. Sovyetlerden askeri ve parasal yardım alındı. İngiliz askerilerinin Şangay'da protestoya katılan on iki öğrenciyi öldürmesi üzerine partinin üye sayısı arttı. Nazi Almanya'sından danışmanlar geldi, ulaşım ve iletişim şebekeleri yenilendi, batı giysileri yaygınlaştı. 1932'de Japonya Şangay'a saldırdı ve sivilleri bombaladı. 1931'de komünistler hükümet başkanı Mao Zedong'un olduğu Çin Sovyet Cumhuriyeti'ni ilan etti. 1939 II. Dünya Savaşı'nda ABD'ye saldıran Japonya bundan zararlı çıktı.

Yedinci bölüm Çin'in dünya savaşlarından sonraki değişimini ele almıştır. Mao 1976'da ölene kadar ülkede sürekli devrim fikri benimsendi. Değişim devasa ölçekteydi, okullar, hastaneler, demiryolları inşa ettiler. Bunun bedeli ise her şeyin siyasallaşması oldu. Eğitim, medya, insanların nerede yaşayacağı katı siyasal denetime tabiydi. SSCB ve ABD liderliğindeki Kore Savaşı'nda Çin ordusunu seferber edip, Amerikalılara saldırı düzenledi. Çinliler emperyalistleri püskürtmüş olmaktan dolayı mutluydu. Ancak bu olayla birlikte ABD, Çin'in bir numaralı düşmanı olmuştu. Yeniden

toparlanma dönemindeki Çin için zor bir süreçti. Mao devletin yüzünün doğuya döneceğini ilan edip, Çin-Sovyet dostluğuna imza attı. Ancak sonradan bu dostluk bozulmaya başladı. Mao, Rusların ABD'ye yaklaşımını aşırı yumuşak buluyordu. Hindistan'la sınır anlaşmazlığı yaşayan Çin, ABD'den beklediği desteği göremedi. Mao tarımsal artış için işgücünden daha fazla yararlanmak istedi. İnsanların üretim araçları üzerinde mülkiyetinin olmadığını söyledi. Sonuçta köylülerden alınan paylar artırıldı, insanlar açlıktan kırılırken devletin ambarları doluydu. 1955'de getirilen yer değiştirme kısıtlaması durumu daha da kötüleştirdi. Köylüler kayıt sisteminden dolayı kentlere gidip orada yaşayamıyordu, kişi bölgede kayıtlı değilse tahıl temin kuponu alamıyordu, şehirdeki hizmetlerden faydalanamıyordu. 1959'da Mao devlet başkanlığından çekildi. İlerleyen dönemlerde hızla artan nüfusu beslemek için çiftçilerin ürünlerinin bir kısmını serbest piyasada satmasına izin verildi. Yabancı firmalarla devlet kuruluşlarının ortak fabrikalar kurmasına izin verildi. 1990'ların başında ekonomik patlama yaşanan ülke hala demokrasiden uzaktı. Çin, ABD ile diplomatik ilişkiler kurdu, Çinliler eğitim için yurtdışına gitti. 1989'da Çin çapında protesto başladı. Meydana inen binlerce gösterici vardı ama tanklar gece sevk edilerek müdahalede bulundular. Ancak resmi ölü sayısı kamuoyuna açıklanmadı. 1993 sosyalist pazar ekonomisi terimi yaygınlaştı. 2005'de çiftçilik üzerindeki vergiler kaldırıldı, medya üzerindeki denetim azaltıldı. Ancak internet Çinlilerin başına dert açtı. İnternet erişimi açısından en baskıcı ülke olan Çin bu konuda yasa ve yönetmelik çıkarmıştır ve bireylerin internet erişimi internet polisince izlenir. Geniş ölçüde iyileştirilen sağlık hizmetleri olan ülkede nüfus artışına yönelik 1978'de tek çocuk politikası yürürlüğe konmuştur.

Sonsöz kısmında yazar Çin ekonomisinin ABD'nin ardından en hızlı büyüyen ekonomi olduğunu ifade etmiştir. Ucuz emek kaynağına sahip olan Çin, yüz milyonlarca insanı fabrikalarda düşük ücretlerle saatlerce çalıştırmak üzere kırsaldan şehirlere taşımıştır. Alt yapının iyi olduğu ülkede hükümet eğitimin yaygınlaştırılması ve sağlık sigortası sunma anlamında çabalasa da hizmetler yetersiz kalmaktadır. Ekonomik modeli Çin'de tehlikeli toplumsal gerginlikler oluşturma potansiyeli oluşturur. Çünkü zengin ile yoksul arasındaki geniş uçurum gittikçe artmaktadır. Dünyanın en çok kirletilmiş yirmi şehriden on altısı Çin'dedir. Yazara göre bazı eleştirilenler bu

sorunların kaynağı olarak tek parti sistemini suçlayıp ülkenin demokratik olması gerektiğini ifade etmektedir.

Kitapta genel anlamda Çin toplumunun bir araya gelmesi, tarihsel gelişimi, imparatorluk dönemleri anlatılmıştır. Yazar toplumsal yapının incelendiği her dönemde nüfusun belirleyici güç olduğunu, hem içerde güç kaynağı olması bakımından hem de dışarda savaşılan devletlere karşı bir numaralı gücü olduğunu ifade etmiştir. Bu yüzden nüfus kaynağı bol olan ülkede büyük miktarda nüfus kayıpları tarih içinde yaşanmış ve bundan pek fazla rahatsızlık duyulmamıştır. İmparatorluk dönemindeki gelişmişliğine ulaşmayı amaçlayan Çin'in ekonomik hamlelerinin önemli olduğu anlatılmıştır. Yazara göre dünyada yaşanan savaşlar Çin'i taraf seçmeye iterken onun ilerlemesi için fırsat sunmuştur. Bugün devasa üretim merkezi olma rolünü sürdüren Çin, büyüyen ekonomisiyle devletler açısından dikkate değer bir rakip olmaktadır. Aslında bu durum ilk dönem Çin imparatorlukları için de geçerlidir. Yani Çin asıl gücünü üretimden ve ihracattan sağlamaktadır. Kitapta Çin tarihi ve gelişimi hakkında kronolojik bir anlatım bulunmakla birlikte 2000 sonrası farklılaşan dünya sisteminin, ticaret ve enerji hamlelerinin ülkeye etkilerini ele almaması bakımından yetersiz kalmaktadır.